

Bilaga 1 till rapporten Främjande av hållbar stadsutveckling - slutrapportering av ett regeringsuppdrag till Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Arkitekturmuseet (Boverket 2013)

HÅLLBAR STADSUTVECKLING DEN KULTURELLA DIMENSIONEN

Samtal, texter och bilder från ett seminarium i Göteborg 2011

HÅLLBARSTADSUTVECKLING

DEN KULTURELLA DIMENSIONEN

Samtal, texter och bilder från ett seminarium i Göteborg 2011

2013 Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas, Arkitekturmuseet

Redaktion: Daniel Nilsson, Krister Olsson & Kristin Lindgren

Form & Layout: Oskar Nordell NGD&A

Foto & illustrationer: Riksantikvarieämbetet om inget annat anges

Upphov: Se respektive bild

Foto omslag: över t.v. Andreas Lönngrén; över t.h. Mie Svennberg;
under Förorten i Centrum

ISBN 978-91-7209-660-8

Förord

MÄNNISKORNA FORMAR STADEN, men staden formar också människorna. Staden är uttryck för mänskligt liv över tid och omfattar en mångfald av ekonomiska och sociala relationer, skaparkraft och innovation. Insikten växer om att kultur och kulturarv spelar en betydelsefull roll för att förverkliga idén om den hållbara staden.

Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Arkitekturmuseet fick hösten 2009 i uppdrag av regeringen att samverka för att främja en hållbar stadsutveckling (Ku2009/1620/KV). Ett övergripande syfte med detta uppdrag var att förbättra samverkan mellan olika politiksområden. Särskilt fokus låg i uppdraget på sociala och kulturella aspekter och arkitekturens roll i stadsutvecklingen. Med utgångspunkt i gränssnittet

mellan de fyra myndigheternas roller och verksamhetsområden identifierades ett antal strategiska utmaningar och en långsiktig plan för samverkan formulerades.

Uppdragsmyndigheterna betonade bland annat viktigen av att genom goda exempel synliggöra och tydliggöra de sociala och kulturella perspektivens betydelse för hållbar utveckling. En analys av forskningsbehov gjordes inom uppdraget. Där konstaterades att kunskapen om sambanden mellan människa och byggd miljö är bristfällig. Kulturvetenskapliga perspektiv saknas i princip helt inom svensk hållbarhetsforskning. Internationellt växer dock intresset kring kulturens och kulturarvets roll för att förverkliga idén om den hållbara staden. Den tredelade modellen av hållbarhet med ekologiska, ekonomiska och sociala dimensioner har

på senare tid ibland kompletterats med en kulturell dimension. Argument som förs fram är bland annat att kulturella aspekter inte kan ignoreras för att uppnå en inkluderande stadsutveckling samt att kulturella perspektiv behöver integreras i samhällsplaneringen för att hållbarhetsarbetet ska bli effektivt.

Mot denna bakgrund anordnade uppdragsmyndigheterna, i samarbete med Delegationen för hållbara städer, Västra Götalandsregionen och Mångkulturellt centrum i Botkyrka, ett seminarium om den kulturella dimensionen i hållbar stadsutveckling. Arrangemanget ägde rum på Röhsska museet i Göteborg den 16 november 2011 och samlade drygt 100 personer från

myndigheter, föreningar och näringsliv. Syftet var att genom föreläsningar, praktiska exempel och diskussioner ge den kulturella dimensionen i stadsutvecklingen en fylligare och tydligare kontur.

Seminariet lyfte frågor om:

- Vad den kulturella dimensionen kan vara?
- Varför – och på vilket sätt – är den viktig för en hållbar stadsutveckling?
- Hur kopplar den mot ekologi, ekonomi och den sociala dimensionen?
- Hur kan den integreras i det dagliga arbetet med hållbar stadsutveckling?

Runt om i landet finns många intressanta lokala projekt och initiativ att ta lärdom av. Några av dessa uppmärksammades under seminariet. Urvalet av exempel hade medvetet en stor spännvidd med exempel som åskådliggjorde olika aspekter av den kulturella dimensionen. På seminariet var såväl ideella initiativ som kommunala stadsutvecklingsprojekt, från storstad till mindre tätort, representerade.

Arrangerande myndigheter vill rikta ett stort tack till alla deltagare, föreläsare, panel och moderatorn Lena From.

Innehåll

Inledning	5	Lärjeåns Lärlandskap	19
Cities, culture and sustainability	9	Förorten i Centrum	20
Jordi Pascual		Barns rätt till staden	21
Kultur i den delaktiga och hållbara staden	13	Modern hembygd	22
Maja Manner & Clara Norell		H+	23
Exempelsamling	15	Samtal om den kulturella dimensionen	25
Boendes inflytande över lokal utveckling	16	Kultur i hållbar stadsutveckling: ett experiment i gemensamt utforskande	35
Varje dags kultur	17	Jonathan Metzger	
Kultur i förvaltning	18		

Inledning

HUR DISKUTERAR MAN ett ämne som många förstår är viktigt, men ingen riktigt ännu vet hur det fungerar, och som innehåller många möjliga tolkningar? Kanske genom att skapa förutsättningar för ett gemensamt utforskande och sökande efter nya förståelseformer, efter kopplingar som vi antar finns men inte riktigt vet hur de ser ut? Detta kan sägas ha varit den övergripande tanken bakom heldagsseminariet *Hållbar stadsutveckling: den kulturella dimensionen* som ägde rum hösten 2011 på Röhsska museet i Göteborg.

Det uttalade temat för seminariet var att ge substantiellt innehåll till hur man kan arbeta med kultur och kulturarv för att bidra till hållbar stadsutveckling. Seminariet riktade sig framförallt till yrkesverksamma inom stadsutveckling och samhällsplanering. Seminariet var späckat med exempel och diskussioner som visade på bredden av förståelsen av hur »kultur«, »stadsutveckling« och »hållbar utveckling« kan hänga ihop. Just belysandet av den stora bredden i hur området och länkarna mellan dessa begrepp och fenomen förstås och arbetas med ute i landet skapade förut-

sättningar för en spännande och utmanande dag för såväl åhörare som deltagare.

Denna rapport utgör en dokumentation av seminariedagen, men står också på egna ben. Efter denna inledning redovisas artiklar och exempel som på olika sätt visar på relationen mellan kultur, kulturarv och hållbar stadsutveckling.

Från policy till praktik

De två inledande artiklarna sätter tonen för rapporten. Det är dels en artikel av Jordi Pascual, forskare från Open University of Catalonia och koordinator för Agenda 21 for Culture, dels en artikel av Maja Manner och Clara Norell från Institutet för hållbar stadsutveckling, ISU, i Malmö. Pascual berättar om det internationellt sett mycket framgångsrika arbetet med Agenda 21 for Culture. Han diskuterar kulturens roll för hållbar utveckling och argumenterar för att kulturen bör betraktas som en »fjärde pelare« utöver social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Som motiv framhåller Pascual bland annat medborgarens kulturella rättighet att vara en aktör i dagens komplexa samhälle och att få delta i planering och påverka stadsutvecklingen.

Maja Manner och Clara Norell anknyter tydligt till det bredare perspektiv som Pascual introducerar då de presenterar ISU:s uppdrag från Malmö stad – att pröva den kulturella dimensionen som en fjärde pelare i Malmös hållbarhetsarbete. Deras text understryker

Inledning

kultur som »ett kitt mellan människor« vilket måste få ta plats i planering och stadsbyggande. Staden behöver kultur för att vara en intressant plats och kulturen behöver fysisk planering för att kunna ta form. ISU:s uppdrag handlar om att få upp medvetenheten om kulturens roll för samhällsbyggandet och om att aktivt föra in kultur som en parameter i olika sammanhang.

Perspektiv från landsbygd och storstad

Efter dessa två inledande artiklar redovisas i nästa avsnitt ett antal konkreta exempel från olika delar av Sverige som visar på hur arbete med kultur, kulturarv och stadsutveckling kan ta sig uttryck.

Det första exemplet kommer från Malmö – *Boendes inflytande över lokal utveckling*. Det handlar om att knyta samman den fysiska miljön med sociala och kulturella aspekter. Rosengårdsstråket är ett exempel på ett sådant pågående arbete. Medborgare har en kulturell förankring till platser; de har värderingar och normer kopplade till sitt område och detta är aspekter som alltid bör vara med i utveckling och planering av våra städer.

I Melleruds kommun arbetar de utifrån en princip som kan kallas *Varje dags kultur* och som handlar om att utgå från det befintliga, dvs. de värden som finns där vi står. Exemplet *Kultur i förvaltning* representeras av Stena Fastighetsförvaltning och deras arbete i Fisksätra; om lokal praktik i en global by. Stenas relations-

Foto: Production Buddy

förvaltningsmetodik syftar till att skapa en positiv utveckling i utsatta områden genom ett samarbete mellan fastighetsägaren, kommunen samt lokala föreningar och eldsjälär.

Kultur, plats, integration, inflytande

Föreningen Världsbyn i Angered driver utvecklingsprojektet *Lärjeåns lärlandskap*. Projektet tar bland annat sin utgångspunkt i den europeiska landskapskonventionen, sökandet efter nya metoder för medborgarengagemang för hållbar stadsutveckling i storstädernas förorter och det växande intresset för stadsnära odling. I exemplet *Förorten i Centrum* används den konstnärliga processen för att stärka ungdomars framtidshopp och känsla av delaktighet i samhället. *Barns rätt till staden* och ungas inflytande över stadsbyggnadsprocessen tas upp i det följande exemplet. Göteborgs kulturförvaltning anställde 2002 Sveriges första arkitekturkonsulent, med syfte att främja ett arbete med kultur i skolan genom arkitektur och stadsbyggnadsfrågor som övergripande teman.

En modern hembygd och kultur i planeringsprocessen

Sjöstadens Hembygdsförening bildades 10 år efter att Hammarby sjöstad i Stockholm började byggas. Föreningen ställer frågan om vad arbete med *Modern*

hembygd kan innebära, baserat på både historia och deltagande i nutiden. Det sista exemplet är projektet *H+*. Det är ett förtättningsprojekt för Helsingborgs södra innerstad som med inspiration från nya angreppssätt som cultural planning och open source planning försöker skapa oväntade händelser som visar på potentialen i olika stadsrum.

Avslutande samtal

Seminariedagen på Röhsska museet i Göteborg avslutades med en sammanfattande paneldiskussion på temat om relationen mellan kultur, kulturarv och hållbar stadsutveckling. Här återges ett utdrag från detta samtal med utgångspunkt i fyra frågeställningar: Vad är kulturell hållbarhet? Bör kultur ses som en egen dimension eller ingå i de andra hållbarhetsdimensionerna? Hur kan kultur hjälpa till att bryta stuprör och öka tvärssektoriella samarbeten? Vilken betydelse kan sociala rörelser ha?

I samtalet deltog Ester Barinaga från Förorten i Centrum, Lena Dübeck från Delegationen för hållbara städer, Maja Flygt från Sveriges Hembygdsförbund, Leif Magnusson från Mångkulturellt centrum, Calle Nathanson från Sveriges kommuner och landsting, Lars Reuterswärd från Mistra Urban Futures och Claes Rydberg från Västra Götalandsregionen.

Rapporten avslutas med en artikel av Jonathan Metzger, forskare på avdelningen för Urbana och

regionala studier, KTH i Stockholm. Jonathan deltog under seminariedagen med uppgiften att sammanfatta sina intryck och reflektioner i en artikel. Artikeln utgår från ett resonemang om att begreppen kultur, hållbar utveckling och stadsutveckling är diffusa och tånjbara i sin betydelse. Jonathan ställer frågan vad nyttan och utmaningen kan vara med oklarheter i begreppen. Dels kan det ge förutsättningar för samtal mellan grupper som annars aldrig skulle mötas, dels kan det samtidigt innebära att osäkerhet och konflikt uppstår i samtalet. Att etablera ett gemensamt samtal kan dock ses som en första förutsättning för en gemensam resa mot hållbar utveckling.

Jordi Pascual

Cities, culture and sustainability

WE LIVE IN the 21st century, and cannot understand »development« as it was understood in the most part of the 20th century. The world has changed. Paradigms need to evolve to better reflect how the world really is, and, also, to endow ourselves with suitable tools to make it more sustainable – that is, to widen our freedoms and those of future generations.

Mainstream policies for sustainability are built on three pillars or dimensions. The economic pillar aims to create income and it was conceived in the 18th century; the social pillar redistributes income and aims to introduce considerations related to equity to all members of a society as we began to do in the late 19th century; the third pillar watches over the responsibility for the environment and was conceived during the

Foto: Production Buddy

second half of the 20th century. The more we learn, the better we understand the world. These three pillars shape the paradigm of sustainable development, a »virtuous triangle« which is applied by all tiers of government and at all scales, be it local, national, continental or global. The paradigm was successfully consolidated after the Brundtland report (1987) in the Earth Summit of Rio de Janeiro (1992).

Let's be bold and say that the current paradigm of sustainability is obsolete, let's suggest the paradigm needs a fourth pillar – culture – and let's substantiate this strong statement with evidences that go from the human being to the planet, proceeding step by step.

Any critical analysis on the challenges we are facing as human beings say that we have the capacities, but we (very often) do not have some of the capabilities (tools, skills), to understand the world and to transform it so that it becomes really sustainable. These capabilities are literacy, creativity, critical knowledge, sense of place, empathy, trust, risk, respect, recognition... These capabilities are not included in any of the current three pillars of development. These capabilities can be considered as the cultural component of sustainability.

When the current paradigm of sustainability is applied by governments in their long-term planning, the economic dimension is always explicit, the social dimension focuses on equity, whereas the environmental dimension aims to introduce a balance in the consumption of resources within the local ecologies.

Culture is either ignored, or it appears as an instru-

ment to achieve other goals. Yes, culture is in the economic dimension, but it cannot be reduced to an instrument for economic growth (where the drift of the so called creative class have led). Yes, culture is in the social dimension, but it cannot be simplified to provide cohesion to a society (this is the dream of all fundamentalisms). Yes, culture has an environmental dimension but we cannot just use it to raise awareness on environmental responsibility. Culture is much more than an instrument. It is the soul of development and cherishes intrinsic values as heritage, knowledge, creativity, diversity and identity. Culture allows citizens to have a life full of conscience and meaning. Governments that aim to implement sustainability and serve their citizens must allow these concepts to be at the heart of their long-term planning.

If we analyse our planet as a whole through the canonical triangle of sustainable development, we will also notice that this image fails to explain the current complexity of the world. The current paradigm of three pillars is based on a narrow Western view that forgets the sense of place. The deep meaning of development is only understood at a local level. Global models cannot be implemented locally unless there is a »door«, a local governance in which people and places are not threatened by globalization but, instead, invited and empowered to become actors of globalization – that is, to generate new meaning without losing the identity. Recognising the plurality of knowledge systems is critical for sustainability.

All in all, the paradigm of sustainability needs an

explicit cultural component. Transforming the three pillar model into a square, in which culture becomes the fourth pillar, needs serious consideration.

Almost all ingredients exist

At the turn of the century, many academics, activists and policy-makers realised that the cultural dimension of sustainability was missing. In 2001 the Australian Jon Hawkes wrote »The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning«, which became the most influential essay on the topic.

In September 2002, a group of Mayors and Councillors for culture gathered in Porto Alegre (Rio Grande do Sul, Brazil) and decided to elaborate an Agenda 21 for culture. This document was approved in May 2004 in Barcelona and has become the guiding document for local cultural policies of the world organization of United Cities and Local Governments (UCLG). Agenda 21 for culture connects today more than 450 cities, local governments and organisations and can be understood as the first international »charter of principles« on local cultural policies and sustainable development. Moreover, UCLG approved in November 2010 in Mexico City the Statement on »Culture as Fourth Pillar of Sustainable Development« which proposes a solid local cultural policy, based on the cultural rights of citizens, and the presence of cultural considerations in all public policies.

Jordi Pascual: Cities, culture and sustainability

ECONOMY

CULTURE

**SOCIAL
INCLUSION**

ENVIRONMENT

The debate on culture and sustainability reaches all corners of the world. A few local governments have progressed very fast, and elaborated long-term policies that include a cultural pillar as Kanazawa in Japan, Lille and Angers in France, Medellin in Colombia or Montreal in Canada. The national government of Québec has elaborated an Agenda 21 for culture (December 2011) with the idea of culture as a dimension of sustainability. Some national federations of municipalities (such as ALGA in Australia, the FMC in Canada or SALAR

in Sweden) have recommended local governments to include cultural considerations in their long-term development strategies. Also in Sweden, the relevance of culture in urban development plans was shown in many examples explained in the seminar on culture and sustainability (Göteborg, November 2011), and, thus, in this report.

Historically, grassroots movements, civil society and activists claiming for democracy have always granted a central importance to cultural considerations. Free-

dom of speech or the right to take part in cultural life is included in the Universal Declaration of Human Rights. Although the relation between human rights, culture and sustainable development has not been analysed in depth, it seems obvious that there is a right of citizens to have access to the cultural resources as well as right of citizens to shape the cultural life of today and tomorrow. Citizens, well equipped with the »cultural capabilities« mentioned above, must be considered as the actors, not only as the beneficiaries, of sustainable development. Today, NGOs pay attention to the place of culture in sustainable development. Several seeds (still humble) of a civil-society movement for cultural rights exist, such as the Fribourg Declaration on Cultural Rights (2007) or the appointment (2009) of Farida Shaheed as UN Independent Expert in the Field of Cultural Rights. Besides, the cultural diversity activists are grouped in national coalitions and a very active International Federation (IFCDC) also exists and is very active.

Many works of art (in cinema, in performances, in visual arts, also in literature; also in design, architecture

or fashion) have been instrumental in changing people's minds towards sustainability. Tangible and intangible heritage are evident elements that condense what values are kept for future generations. Hence, there is huge frustration in the arts and culture communities when they are not included in sustainable development debates. The International Federation of Arts Councils (IFACCA) in 2008 and the Asia-Europe Foundation (ASEF) in 2008–2011 have researched on issues that relate the arts, culture and sustainable development. Nevertheless, the vast majority of the cultural sectors are still disconnected from this thread, they feel fragile and they lack a good strategy to reach these wider debates.

UNESCO has included considerations related to sustainable development at least since 1996, and has worked explicitly in this domain with the Convention on the diversity of cultural expressions, approved in 2005. The role of this organisation as standard-setting in the domain of cultural policies is slow, but it has an extraordinary relevance. Some national governments are including explicit considerations related to culture

in their national development strategies: Canada, Brazil, Bhutan, Australia and New Zealand.

Finally, the consideration on culture and sustainable development are also included in many business plans of the private sector. Some successful companies value its intercultural competences and measure its local cultural impact. Corporate Social Responsibility is expanding, and some plans include projects on culture and education. The cultural sectors belong to the green economy.

In the end, let's quote the canonical definition coined by in the Brundtland report: »sustainable development is the kind of development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs«. However, let's read it with the lenses of the 21st century. This means translating in policy planning what we have learnt during the last two decades, facing our challenges with courage, and, thus, embracing culture as a key dimension of sustainability.

Maja Manner & Clara Norell

Kultur i den delaktiga och hållbara staden

DE FLESTA AV oss är på ett eller annat sätt beroende av städernas tillväxt och ekonomi – något som också kan ses som städernas kulturella påverkan och inverkan. I Malmö satsar vi bland annat på mötet mellan forskning och praktik: på kunskapsdelning mellan människor och sektorer. Malmö har ambitionen att undersöka hur man aktivt kan arbeta med kultur och hållbar stadsutveckling. En hållbar kultur människor emellan är en av huvudnycklarna till ett hållbart Malmö.

Genom ISU – Institutet för hållbar stadsutveckling i Malmö – har en samverkans*kultur* inom området hållbar stadsutveckling etablerats. ISU består av lika delar Malmö stad och Malmö högskola. ISU har under 2011 bland annat haft ett uppdrag att pröva

Foto: Clara Norell

kulturen som en fjärde dimension för hållbar stadsutveckling. Vilken roll kan kulturen aktivt spela när det gäller t.ex. framtagandet av översiktplaner, detaljplaner, i byggherredialoger och utvecklandet av våra institutioner? Hur får man »hårda« och »mjuka« värden att mötas och vilken metod skulle man kunna använda för det? Här är Malmö nyfiket och har börjat vandra en delvis ny väg framåt.

ISU arbetar utifrån en processplan med olika fall för »prövandet«: Norra Sorgenfri och Malmö Museer. Valet av dessa gjordes utifrån att det är områden som idag är under utveckling och att de båda redan har en stark kulturell prägel, men på olika sätt. Med dessa fall som bas ska sedan olika »möten« äga rum, teorier och strategier testas och analyser genomföras. Nyckelordet för genomförandestrategin är samverkan där ISU:s roll är att facilitera och möjliggöra för andra aktörer att pröva och testa inom ramen för uppdraget.

Norra Sorgenfri är ett av Malmös äldsta industriområden. Dagens industriområde ska successivt fasa ut och en ny innerstad ska utvecklas med den gamla strukturen och befintliga byggnader med kulturhistoriska värden som bas. I takt med att industrier har lagt ned eller flyttat från området har kulturen flyttat in. Cirka 250 kulturaktörer finns idag i Norra Sorgenfri jämte tillverkningsindustri, kontor och skolor. I Malmö stads plan för Norra Sorgenfri från 2008 påtalas vikten av att behålla och utveckla de kulturella och kreativa aktiviteterna i området eftersom de bidrar till att ge platsen själ och ökar områdets attraktivitet. Ett resul-

tat av ISU:s arbete är en *Kulturkarta* som pekar ut platser i Norra Sorgenfri där fastighetsägare har sagt ja till nyttjande av deras fastigheter för flexibla och temporära kulturaktiviteter.

En stor utmaning i arbetet har varit den kommunikationskrock som kan uppstå mellan olika intressen i planering och byggande av en stadsdel. En stadsdels eller stads attraktivitet marknadsförs ofta med mjuka värden där kultur ofta får en relativt stor plats. I planeringsstadiet kan det dock vara svårt att få gehör för t.ex. en skatepark, eftersom bostäder och kontor skulle generera intäkter på ett annat sätt. Om man dessutom noterar tidsramen för en byggherre – från planeringsstart till och med säljdatum – och jämför med tidsramen för brukaren av en byggnad och en stadsdel – från köpdatum till utflyttning – uppstår frågan om olika hållbarhetsperspektiv. Hur får man dessa processer och utgångslägen att mötas? Med vilken metod och vilken kommunikation?

ISU:s uppdrag handlar om att få upp medvetenheten om kulturens roll för samhällsbyggandet, om att aktivt föra in kultur som en parameter i olika sektorer och sammanhang. Hållbara städer kräver ett systemtänk men måste även byggas på en bred bas av samverkan och delaktighet.

Foto: Cassandra Polyzou

Exempelsamling

DETTA AVSNITT redovisas kortfattat ett antal konkreta exempel från olika delar av Sverige. De visar alla på olika sätt hur arbete med kultur, kulturarv och hållbar stadsutveckling i bred mening kan ta sig uttryck.

Exemplen presenterades mer ingående på seminariedagen på Röhsska museet i Göteborg i november 2011 av den person som här har angetts som kontaktperson för respektive exempel.

Boendes inflytande över lokal utveckling

Malmö

Varje dags kultur

Mellerud

Kultur i förvaltning

Nacka

Lärjeåns Lärlandskap

Angered

Förorten i Centrum

Stockholm

Barns rätt till staden

Göteborg

Modern hembygd

Stockholm

H+

Helsingborg

Boendes inflytande över lokal utveckling

Malmö

EXEMPLET MALMÖ STÄLLER frågor om vilken roll sociala aspekter av kulturarv spelar i stadsomvandlingar; vems minnen och historia som får ge avtryck på en plats. Vidare ställs frågor om hur olika definitioner av kultur kan kopplas till olika processer i stadsomvandlingsprojekt samt hur de bör integreras i en framtida planering.

Exemplet har sin grund i forskningsprojektet Omvandling av fragmenterade städer, som är en studie av att integrera hållbarhetsmål genom urbana rörelsestråk. Ambitionen är att undersöka och diskutera det omfattande stadsombyggnadsprojekt i form av ett stråk som ska bygga ihop Malmös östra och västra delar.

Stråket ses som ett sätt att öka social integration genom möten, där olika kulturer ska överbrygga fördomar och stigmatiseringsprocesser. För att locka och välkomna människor till Rosengård utvecklas bland annat bokaler med pagodaform, dels för att väcka nyfikenhet men också för använda föreställningar om Rosengård som plats. Forskarna studerar också processen med att utveckla en aktivitetsyta längs stråket. En tråkig parkeringsplats ska förändras i samverkan med främst unga tjejer i området. Man undersöker också medborgarnas kulturella förankring till platsen – bland annat genom att ge möjlighet till att uttrycka sig konstnärligt; och genom odling; samt genom de värderingar och normer som kan kopplas till området. Projektet diskuterar också hur kulturarvsaspekter definieras och inkluderas i planeringsprocessen.

Kontaktperson: Carina Listerborn

Professor i stadsbyggnad, Institutionen för Urbana studier, Malmö högskola

Foto: Tim Delshammar

Varje dags kultur

Mellerud

SMÅ KOMMUNER HAR andra förutsättningar att utveckla sitt kulturliv än stora. Mellerud är ett exempel på hur den lokala kulturen kan användas som en drivkraft i den vardagliga samhällsutvecklingen. I det kulturpolitiska program som antogs 2005 fastställdes det att Mellerud år 2013 skall ha utvecklats till ett regionalt kulturcentrum. Syftet med arbetet är att med hjälp av kultur få Mellerudsborna att trivas på sin hemort och att locka besökare samt eventuellt nya boende till kommunen.

Genom att skapa förutsättningar för levande och lokalt förankrad scen- och museiverksamhet har Melleruds kommun lyckats bredda och fördjupa kulturutbudet och därigenom skapat en stolthet och framtidstro som tidigare saknats. Föreningsliv och andra ideella initiativ är viktiga för satsningar på kulturverksamhet. I kommunen finns t.ex. fyra lokalhistoriska museer som drivs av hembygdsföreningar. Ytterligare en hembygdsförening förvaltar kulturrestatet Åsnebyn. I bruksmiljön Upperud finns Dalslands konstmuseum och i Melleruds tätort drivs Nordiska totemuseet av två privatpersoner.

Mellerud arbetar – med kraftigt begränsade medel – aktivt med informationskanaler till boende och besökare, med att skapa goda förutsättningar för lokala kulturutövare samt nätverksbyggande. Arbetet är långsiktigt och man hoppas kunna ta det till en ny fas med internationella samarbeten. Främst genom utbyte av erfarenheter med orter som arbetar med samma förutsättningar och på liknande sätt.

Kontaktperson: Lars Nilsson
Kultur- och fritidsutvecklare i Mellerud kommun

Exempelsamling

Kultur i förvaltning

Nacka

STENA FASTIGHETERS EGNA koncept *Relationsförvaltning* går ut på att utveckla hållbara boendemiljöer där människor trivs och bor kvar längre. Medbestämmandeprojekt på olika platser med kulturellt och konstnärligt innehåll används för att skapa goda och hållbara sociala relationer mellan de boende, men också mellan hyres-gäst och fastighetsägare samt med det kommunala styret.

I Fisksätra, ett område strax utanför Stockholm med ca 50 nationaliteter och 70 talade språk, satsar bostadsbolaget på ett aktivt engagemang med fokus på sociala frågor men också på den fysiska miljön. Genom sitt arbete försöker man vara en del av att tillföra en tro på framtiden.

Ett resultat av samarbetet mellan Stena fastigheter, Nacka kommun och de boende i Fisksätra är konstprojektet Fisksättras mönsterarkiv. Syftet var att skapa ett konstverk som är specifikt för platsen samt att det skulle ske i nära samarbete med de boende och detta resulterade i ett arkiv av mönster. Under projektåret bjöds alla boende in att lämna mönster och berätta om dem. Konstnärerna tog med sig arkivet – 10 moduler i form av en rund soffa – till olika platser och evenemang i området för att möta boende och samla in mönster. Mönster kommunicerar traditioner och minnen. Tillsammans skapar de en gemensam bild av Fisksätra. Sammantaget har de olika insatserna bidragit till att områdets rykte har förbättrats.

Kontaktperson: Jorunn Rådberg

Beteendevetare och förvaltare i Fisksätra, Stena fastigheter

Exempelsamling

Foto: Andreas Lönngren

Foto: Natasja Jovic

Foto: Andreas Lönngren

Lärjeåns Lärlandskap

Angered

LÄRJEÅNS LÄRLANDSKAP ÄR ett utvecklingsprojekt som försöker hitta metoder för omställning och omgestaltning av landskapet som inte bara är teoretiska utan som också i mindre skala experimenterar och prövar sig fram. Projektet tar fasta på den europeiska landskapskonventionen, det växande intresset för stadsodling och viljan att involvera medborgarna i arbetet för en hållbar stadsutveckling i våra förorter. Målet är att ta till vara invandras kulturarv och låta dessa komma till uttryck och bidra till utveckling av det tätortsnära kulturlandskapet.

Projektet har initierats av Föreningen Världsbyn i Angered och drivs i samspel med flera andra lokala aktörer. Det utgår från fyra möjligheter att ta tillvara landskapet i relation till de människor som bor i Angered: 1) Landskapsutveckling med utgångspunkt i landskapskonventionen. Det innebär ett samspel som betonar både natur- och kulturaspekter och en förvaltning av landskapet av dem som lever och verkar i området. 2) Stadsnära odling och djurhållning. Det finns en bred internationell rörelse som utgår från ett framtida behov för att klara försörjningen av livsmedel, men också i pedagogik – att människor ska veta var maten kommer ifrån. 3) Samspel mellan natur och kultur. Det handlar om att uppmärksamma att mångfalden bör stödjas både i naturen och kulturen och att utnyttja detta som en pedagogisk resurs i arbetet för social och ekologisk hållbarhet. 4) Länka samman förort och landsbygd som verksamhetsfält och arbetsmarknad. Det handlar bland annat om att stödja människor som vill arbeta med närodling på olika sätt.

Kontaktperson: Lars Jadelius
Föreningen Världsbyn, Angered

Exempelsamling

Foto: Lars Jadelius

Förorten i Centrum Stockholm

FÖRORTEN I CENTRUM ÄR ett initiativ som använder konst och den konstnärliga processen för att stärka ungdomarnas framtidshopp. Målet är att utveckla nya metoder för att arbeta med utsatta områden, starta arenor för dialog mellan grupper som inte träffas i vanliga fall och initiera samtal som kan leda till samhällsförändrande samarbeten.

Projektet har konkretiserats i skapandet av muralmålningar där arbetet sker efter tre principer: 1) Ge plats åt andra berättelser och bilder om förorten och de som bor där. Medborgardialog som utmanar dikotomin svensk – icke-svensk och ger de inblandade en möjlighet att definiera platsen och det som är viktigt. 2) Bygga broar mellan samhällsgrupper som inte träffas i vanliga fall. Genom projektet möts de antingen i ord eller i bild där konsten blir ett verktyg för att skapa en neutral plattform för dialog. Broarna byggs också genom att det tar plats i det offentliga rummet. 3) Skapa förebilder för framtida projekt och dialog. Genom att deltagarna äger projektet kan det inspirera andra unga som kan föra arbetet vidare.

Verksamheten rör sig i gränslandet mellan konst, demokrati och samhällsrenörskap. Gestaltningarna (muralmålningarna) återspeglar/reflekterar invånarnas egna kulturarv och producerar kunskap om sociala processer och de offentliga rummens identiteter.

Kontaktperson: Ester Barinaga

Utvecklingskoordinator Förorten i Centrum, Stockholm

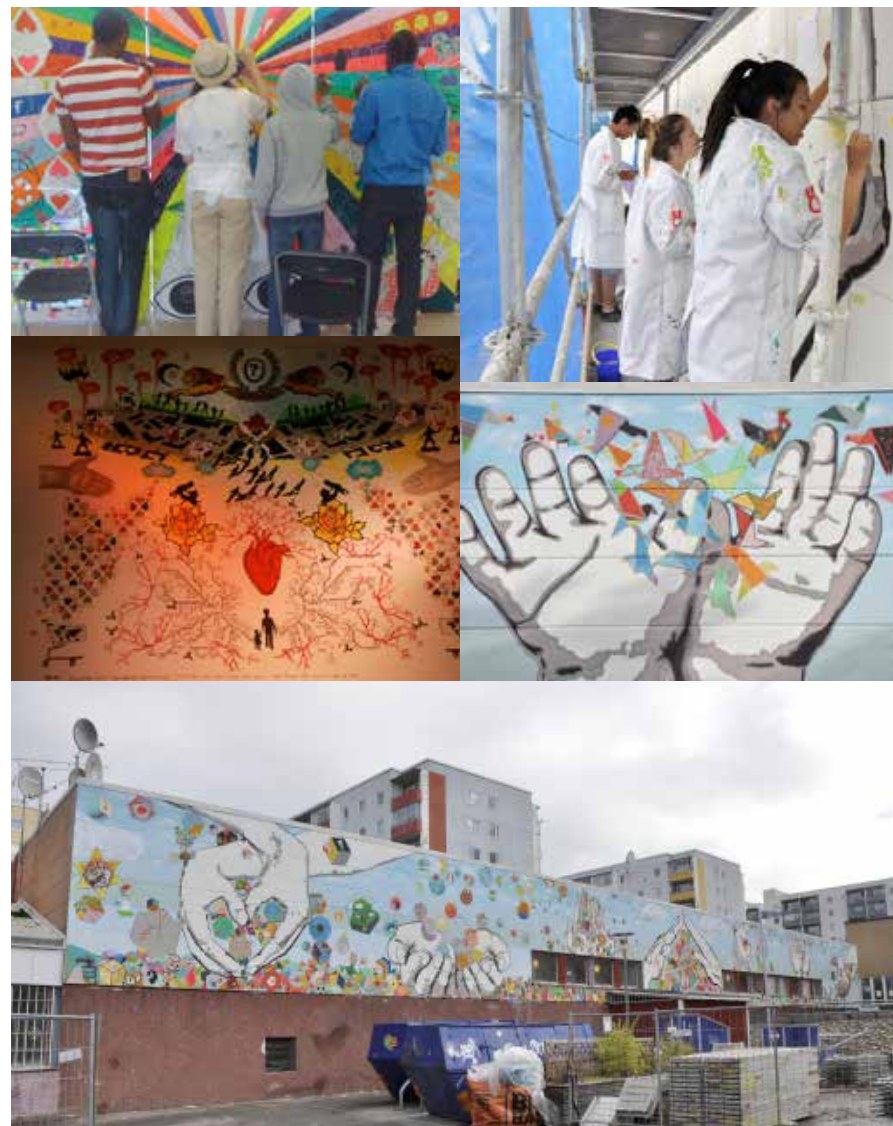

Foto: Förorten i Centrum

Barns rätt till staden

Göteborg

GÖTEBORGS KULTURFÖRVALTNING ANSTÄLLDE 2002 Sveriges första och hittills enda arkitekturkonsulent, med uppdraget att främja arbete med kultur i skolan genom arkitektur och stadsbyggnadsfrågor som gränsöverskridande teman.

Genom att involvera barn och unga i stadsplanering ges möjligheter att ta tillvara deras perspektiv och synpunkter på vad som bör bevaras och förändras i den byggda miljön.

Ett exempel är omgestaltningen av Vasaparken i Göteborg. Det fanns en konflikt-situation i parken mellan ungdomar, vilka var de främsta brukarna av parken, och de boende runtomkring. Eftersom parken ändå skulle upprustas beslutade ett antal samgående förvaltningar att allas intressen skulle tas tillvara och att de unga skulle få vara med och påverka projektet. En grupp bestående av intresserade unga samt ett par tjänstemän bildades där idéer och förslag togs fram. Det har resulterat i ljus-installationer som återkommer år efter år. Ett exempel är stora lampskärmar på gatubelysningen som arbetades fram tillsammans med ett konstnärskollektiv.

Arkitekter och andra professionella kan ge de unga verktyg för att delta i diskussioner om den fysiska miljön. Om de unga ges en chans att delta i förändringsarbete stärks tron på att det finns möjlighet att påverka samt att de känner ansvar för den miljö som de själva varit med och skapat.

Kontaktperson: Mie Svennberg

Arkitekturkonsulent för barn och unga, Göteborgs stad

Exempelsamling

Foto: Mie Svennberg

Modern hembygd

Stockholm

HAMMARBY SJÖSTAD ANVÄNDS som ett exempel på den internationella arenan för en socialt och ekologiskt hållbar stadsdel. Stadsdelen har delvis byggts på det tidigare industriområdet Lugnet. Sjöstadens Hembygdsförening bildades 2010, tio år efter att stadsdelens började byggas. Hur arbetar en nybildad hembygdsförening med kultur och kunskap om boendemiljön för att uppmuntra till deltagande och skapa en långsiktigt hållbar stadsdel?

Sjöstadens Hembygdsförening är inte en gammaldags hembygdsförening med koppling till röda stugor med vita knutar utan arbetar med andra perspektiv. Föreningen har som mål att skapa och fördjupa känslan av hembygd i en nybyggd stadsdel och göra medlemmarna medvetna om platsens historia. Verksamheten syftar vidare till att stödja de boende att med sin kunskap bidra till stadsdelens utveckling samt att främja kultur, natur och nöje till nytta och glädje för de boende.

Hembygdsföreningen samarbetar med andra hembygdsföreningar, nationellt och internationellt och med andra föreningar och institutioner vars verksamhet berör Sjöstadens. Man är också ett forum för debatter och diskussioner om Sjöstadens och dess utveckling.

Kontaktperson: Gunlaug Östbye

Ordförande i Sjöstadens Hembygdsförening, Hammarby sjöstad, Stockholm

Exempelsamling

Foto: Per Skoglund

Foto: Lennart Johansson

H+

Helsingborg

MÅLET MED H+ är att förtäta och utveckla södra centrala Helsingborg på ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbart sätt.

Stadsutvecklingsområdet präglas idag av hamnverksamheter, industrilokaler, tidigare regementsbebyggelse och storskalig infrastruktur för färjor, tåg och bilar. Omvandling av området sker genom så kallad Open source-metodik vilket innebär att man är öppen med innehållet, att man bjuder in brukarna i själva skapandet så att de kan påverka det slutgiltiga resultatet. Det kräver en kontinuerlig kartläggning av miljöernas kulturella resurser och dess intressenter. Utgångspunkten för planeringen är att utgå från de spår och berättelser som finns i området. Genom konst och arkitektur undersöks platser och adderas nya lager till förståelsen av dessa.

I arbetet försöker man skapa mekanismer för att utveckla ett innehåll före ett skal, där målet inte är att planera området färdigt från början utan låta det växa fram i en process. Ambitionen är att kombinera stora långsiktiga projekt och tillfälliga lösningar. Allt för att hitta metoder för en arbetsprocess där långsiktiga mål kopplas till småskaliga initiativ.

I planering och byggande av H+ vill man komma bort från en föräldrad syn kring vad en stad är och istället etablera en filosofi där mindre kraft läggs på projektets slutbild och större kraft – organisatoriskt och finansiellt – läggs på själva resan.

Kontaktperson: Kristoffer Nilsson
Arkitekt Helsingborgs stad

Exempelsamling

Foto: Anders Ebefeldt/Studio-e.se

Foto: Schönherr landskab

Samtal om den kulturella dimensionen

Foto: Production Buddy

Moderator:

Lena From

Deltagare:

EB – Ester Barinaga, Förorten i Centrum

LD – Lena Dübeck, Delegationen för hållbara städer

LF – Leif Magnusson, Mångkulturellt centrum

CN – Calle Nathanson, Sveriges kommuner och landsting

LR – Lars Reuterswärd, Mistra Urban Futures

CR – Claes Ryberg, Västra Götalandsregionen

MF – Maja Flygt, Sveriges Hembygdsförbund

Vad är kulturell hållbarhet?

EB:

För mig är det ett **levande samtal**. Hållbarhet är att man kan hålla ett samtal levande in i framtiden. Kulturen är den neutrala plattform där man kan tala med varandra på en horisontell nivå istället för en vertikal.

Lena Dübeck, Foto: Production Buddy

LD:

Om vi ska hitta en skillnad mellan den kulturella dimensionen och den sociala dimensionen så handlar det om **kreativitet, engagemang, innovation** och **traditioner**. När vi planerar samhällen och städer innebär en kulturell dimension att se till det mänskliga livet och då vardagslivet framför allt – kopplat till vår historia.

LM:

Kreativitet – och där finns konsten som en viktig del. Det andra är kommunikation och kunskap i ett interkulturellt perspektiv.

Mångkulturellt centrums tankar kring de här frågorna bygger mycket på migration och på behovet av att kunna kommunicera över de gränser som byggs upp av kultur och konst. För att kunna ta del och mötas behövs en kommunikativ sida i det hela.

CN:

Jag ser inte kultur som en dimension, mer som en **aspekt** i den hållbara samhällsutvecklingen. Även som ett **förhållningssätt**: en humanistisk ingång eller en bildningsingång, eller som en möjlighet för sammanhållning, en motvikt. Det kan vara många olika saker men ett förhållningssätt i det gemensamma uppdraget att skapa ett gott samhälle och en hållbar samhällsutveckling.

LR:

Kultur är en **process**. Kultur som ord betyder ju faktiskt odling och är något som pågår hela tiden vilket vi måste vårda, vattna och så vidare. Jag finner att det i vissa aspekter har gått åt fel håll: segregationen har ökat, gatuväldet har ökat, utanförskapet ökar – det är ett stort urbant problem.

Det handlar om att få utbildning och få ett samtal där man ser det gemensamma och inte skillnaderna. Där har kulturen en viktig roll för att den inte är teknisk, den är inte social eller ekonomisk – utan faktiskt allting samtidigt.

Lars Reuterswärd, Foto: Production Buddy

MF:

Kultur är **mänskliga uttryck** samt de avtryck som de mänskliga uttrycken gör – det vi ibland kallar för spår. Spår skapar vi vare sig vi vill eller inte och jag vill tänka resurshushållningsmässigt på det – att hushålla med resurserna som spåren och dess värden utgör. Det är att skapa möjlighet för människor framöver att också uttrycka sig – att göra och vara kultur.

CR:

Det man ofta glömmer i olika sammanhang – när vi talar stadsbyggnadsutveckling osv. – är att ta tillvara på den kulturella dimensionen. Något som antagligen beror på att man har svårt att identifiera den och vad den består av. Den är naturligtvis väldigt **innehållsrik** och **mångfacetterad**, vilket gör att de som försöker förstå den har problem medan andra inte bryr sig över huvud taget.

Bör kultur ses som en egen dimension eller ingå i de andra hållbarhetsdimensionerna?

Calle Nathanson, Foto: Production Buddy

CN:

Om man ser **kultur som en del** i de tre dimensionerna – social, ekonomisk, ekologisk – så är det givet att den utgår från kulturens egenvärde; dess möjlighet att föra ett reflexivt samtal kring vad det innebär att vara en människa och en del av samhället. Vidare att ge rätt förutsättningar för att kulturen ska finnas samt att konst, kultur och kulturmiljö ska stå starkt och ha en god och hög kvalitet. Har den det finns en stark möjlighet att använda kultur i ett instrumentellt syfte, nämligen att vara med och driva en hållbar samhällsutveckling i de tre dimensionerna, något vi ser allt mer i arbeten drivna lokalt, regionalt och kanske också på statlig nivå.

Det finns en risk att om man skulle **bryta ut** en fjärde dimension – en kulturell dimension – så skulle den inte kopplas till ekonomisk-, social- eller ekologisk dimension. Det är därför jag känner mig tveksam.

MF:

Jag tror att **riskan är större** om vi inte synliggör kulturen. Vi står inför samma utmaning ändå: att beskriva vad den kulturella dimensionen är och finns det inte ens uttryckt i ord så är risken stor, till exempel i en kommunstyrelse, att ingen ställer sig frågan och kulturen tappas bort. Finns ordet där – och helst i styrsystem också – så har vi möjlighet att tala om det.

LR:

Det var för 20 år sedan i Rio som världssamfundet bestämde sig för att det fanns tre dimensioner i hållbar utveckling: social, ekonomisk och ekologisk. **Det finns en fara** med att lägga till nya – för ju fler man börjar nämna desto fler utesluter man. Kultur är genomgående och bör genomsyra allt.

MF:

Det är ett större problem att **kultur inte syns**. Det vi annars har konstaterat här är att vi har lärt oss en del på 20 år, med nya filosofier och nya kunskaper om vad utveckling är. Att lägga till kan vara ett sätt att säga ”vi har lärt oss en del, vi har sett att det här saknas och det har fått de här konsekvenserna så vi lägger till”.

LD:

Det finns kanske en fara med att påstå att kultur genomsyrar allting och att man därmed inte vill lyfta den; man kanske ska **synliggöra** den på något sätt – frågan är hur.

Maja Flygt, Foto: Production Buddy

LM:

För några år sedan fanns något som hette Storstadssatsningen där skulle man verka i några utsatta bostadsområden i Sverige för att försöka få lite mer fart i dem och tänka långsiktigt kring urban utveckling. Det var väldigt mycket fokus på det sociala och man satte upp ganska mycket resurser. Kulturen var otroligt marginaliserad i hela diskussionen, den fanns inte med annat än att kulturdepartementet bad att få använda 10 miljoner av de 2 miljarderna som man satsade. Man skickade ut det där till de berörda städerna – 7 platser och 30 stadsdelar – och det som hände var att kulturen kom in i det sociala via någon bakväg.

För när man ska göra social hållbarhet – skapandet av det, uttolkandet av det – på en väldigt decentraliserad nivå; då dras kulturen in för den har **en förmåga att dyka upp** i alla möjliga sammanhang. Vilket i det här fallet i hög grad skedde i form av professionella...

LM, FORTSÄTTN.:

...kulturarbetare. När man sedan tittade närmre så kunde man se att en dryg tredjedel av samtliga insatser som gjordes i termer av social hållbarhet hade dragit in kulturlivet, vilket innebär en enorm effekt. Detta skedde utan några skrivningar och det är därför jag känner en viss **tveksamhet** över om man behöver en **uttalad kulturell dimension**, eller om man ändå löser det på grund av att man annars inte får till det.

Leif Magnusson, Foto: Production Buddy

CR:

Man kan dra en parallell till utvecklingen inom miljöområdet och jämföra det med var vi befinner oss i samtalet om kultur. Även miljön hade det inledningsvis rätt svårt att ta sig in i politiken.

Jag tror att en liknande process är igångsatt för kulturen. I olika sorters församlingar finns en medvetenhet om att den kulturella dimensionen har betydelse för samhället – en medvetenhet som är mycket större idag än för 10–15 år sedan. Det som kommer hända nu är att **bärigheten i kulturen** som ett fjärde ben eller som en aspekt på de andra verksamheterna kommer att **testas** för att se vad samhället låter oss uppnå i den här frågan. Och det är inte ett gäng kulturaktivister som kommer avgöra detta. Det avgörs istället i den allmänna debatten, i den allmänna medvetenheten och i den allmänna förståelsen av samhällsutvecklingen.

Personligen är jag än så länge ganska tveksam. Jag är ängslig för att förlora deltagandet i de andra aspekterna men samtidigt ser jag parallellen till miljöprocessen.

LD:

Det finns uppfattningar om att den sociala och den kulturella dimensionen är väldigt viktiga i arbetet att minska växthusgaser för ett reducerat hot mot klimatet. Samtidigt finns det andra som frågar sig om vi har tid att arbeta med det (kulturella aspekter). Ju tydligare vi kan vara på att visa på **kopplingarna** mellan social och kulturell dimension och klimatet desto starkare kan vi förespråka de dimensionerna också.

Hur kan kultur hjälpa till att bryta stuprör och öka tvärssektoriella samarbeten?

Claes Ryberg, Foto: Production Buddy

LD:

I relation till platser och behovet att veta vilka vi är så är det helt logiskt när det gäller platsrelaterad planering. Men även om det inte handlar om platser så handlar det om att förstå vilka vi är. Det är **en kunskapsfråga** och **en kommunikationsfråga** – vad vi sitter i för kommunikativa kulturer. Åtminstone på kommunal nivå är problemet att förvaltningar och yrkeskategorier sitter väl låsta i sina kulturer. Vi måste vilja förstå varandra och brygga över stuprörsgrensarna.

CR:

Jag har jobbat mycket inom kommunal förvaltning och där finns det naturligtvis stuprör. En kommunal organisation är indelad i och organiseras helt enkelt i stuprör – och jag tycker det är **jäkligt bra** med **stuprör**. Men stuprören måste kommunicera.

CN:

Kanske gäller det att bara skaka om i boxen lite grann och se om man kan skapa lite annorlunda organisationsformer. I Odense satt stadsplanerare på kulturförvaltningen på den kommunala nivån. Man drev ett ganska stort stadsutvecklingsprojekt där man skulle bygga nya bostadsområden liknande Hammarby sjöstad och H+. Det man förstod var att man måste hitta socio-kulturella **mötesplatser** för människor och då blev ett resultat att planerarna satt på kulturförvaltningen – det kanske är en lösning?

LM:

En utmaning mot stuprör är ett begrepp som heter Generic skills. Det innebär att ska man arbeta i ett område så måste man ta rätt på hur området är, som Cultural planning. Det finns åtminstone 13 olika metoder man kan välja mellan och veta exakt vilken du ska gå in med i vilket sammanhang. Det är inte bara att skapa delaktighet och tala med folk utan det gäller att vara tydlig vilken maktposition det handlar om, i processer och liknande. Något som inte alla samhällsplanerare är bra på, utan det måste finnas andra aktörer som hjälps åt – man måste **jobba utanför boxarna**.

Vilken betydelse kan sociala rörelser ha?

MF:

Hembygdsrörelsen är en sådan stor rörelse som arbetar med kulturarvet. Något som dock sker på olika sätt då den består av omkring 2000 självständiga föreningar med nära en halv miljon medlemmar.

Trots att de arbetar på olika sätt så har i alla fall de flesta i **ett tidigt skede** arbetat med stadsutvecklingsfrågor. Och det kan vara ett viktigt steg att gå in i den frågan med kunskaperna man har om bygden.

Ester Barinaga, Foto: Production Buddy

EB:

Jag tror den kulturella dimensionen är en del av **vad många rörelser frågar efter**, som Occupy Wall Street eller den spanska revolutionen i våras – den kulturella dimensionen finns i alla deras krav i det att man ska ta medborgarnas tankegångar och uttrycksätt på ett helt annat sätt. I Spanien har rörelsen – där den definieras som ekonomisk och inte som kulturell – kristalliserat sig i att man varenda vecka tar vartenda litet torg i hela Spanien i besittning och samtalar om vad det är man vill göra med sitt lilla kvarter. Jag kan ge exempel som visar på att det handlar om den kulturella dimensionen:

Lavapiés, mitt i Madrid, ett område med många människor födda utomlands i en ganska svår social situation, som med krisen blivit ännu värre. Där bor också några progressiva 100 %-spanjorer. Man går till torget och talar om vad kvarteret behöver och ordnar det på medborgarnivå. I Barrio Santa Ana, kvarteret bredvid, där lägenheterna inte är lika billiga och där det framför allt finns turister går de välbeställda medborgarna också ned till torget och talar om hur de ska kunna göra kvarteret till sitt och inte bara för turisterna och kommersen.

Rörelsen presenteras inte som kulturell, den presenteras som ekonomisk och politisk, men den är kulturell då den handlar om att **mobilisera medborgarna**. De som har jobb, de som inte har jobb, de som sitter på höga befattningar och de som inte har något överhuvudtaget. För mig är det en kulturell rörelse och jag håller inte med Pascual om att den inte finns.

Jonathan Metzger

Kultur i hållbar stadsutveckling: ett experiment i gemensamt utforskande

Gränsobjektet: nyttan och utmaningen med »lagom vaga« begrepp

Inom sociologin används begreppet *gränsobjekt* för att beteckna fenomen och begrepp som är så pass tånjbara i sin mening att de tillåter kommunikation och samarbete över olika typer av organisations- och kulturgränser – något som olika grupper kan förenas runt. Ett välfungerande gränsobjekt måste vara lagom vagt för att kunna uppfylla sin funktion; tillräckligt konkret för att ha någon betydelse som kan överföras över sociala gränser, men samtidigt tillräckligt plastiskt för att alla olika aktörer ska kunna anknyta det till sina specifika önsknningar, behov och intressen. Om det blir

alldeles för specifikt eller alldeles för vagt så fungerar inte ett gränsobjekt särskilt effektivt.

Under diskussionerna och presentationerna på seminariet på Röhnska museet i Göteborg förekom flera idag välanvända gränsobjekt från vår samtida politiska- och förvaltningsdiskurs. Inte bara *kultur* har idag en sådan funktion som begrepp, men också *hållbar utveckling* och kanske även *stadsutveckling* – begrepp som många olika samhällsaktörer kan och vill anknyta till men som därmed av nödvändighet blir lite vaga.

Nyttan med denna typ av gränsobjekt torde vara

uppenbar, då samtalen runt dessa begrepp lyckas samla grupper av aktörer som annars inte hade sett någon nytta eller logik i att överhuvudtaget utbyta synpunkter och idéer med varandra. Utmaningar uppstår dock när lite för många vaga begrepp kopplas till varandra. Vagheten kan då ibland bli så påtaglig att den kommer att uppfattas som störande, den gör sig påmind – irriterar. Resultatet blir ofta då att en reaktion uppstår: man vill få saker klargjorda, specificitet börjar avkrävas, snävare och tydligare definitioner av begrepp artikuleras som då istället blir så specifika att friktionsytor och konflikter uppstår mellan olika aktörer som »trodde att man talade om samma sak« men »nu förstår att man inte gjorde det«.

Gränsobjekt 1: kultur

Begreppet *kultur* var kanske det huvudsakliga gränsobjektet under seminariedagen. Allt som oftast gavs ingen direkt förklaring till hur den som använde sig av begreppet definierade det, men genom hur man använde det – i vilket sammanhang – gav man ändå väldigt tydlig underförstådd mening åt det. Dessa implicita definitioner av begreppet pekade mot att det förekom åtminstone fyra olika, delvis konkurrerande, ibland överlappande och ibland konfliktställda förståelser av begreppet kultur bland aktörerna som deltog i samtalen under dagen:

(1) Kultur som ett holistiskt perspektiv på mänskliga gemenskaper, betecknande ett unikt kollektivt livssätt, en delad levd verklighet bestående av beteendemönster och värderingar i en viss kontext, vilka i hög grad är uttalade och underförstådda.

(2) Kultur som en beteckning för konstnärligt skapande och konstnärliga uttryck, framförallt innefattande produktionen av konst, musik, berättande, osv. Ibland även innefattande vardagligt kulturskapande/amatörkultur eller begränsat till den erkända kulturproduktionen inom vad som ibland kallas *kultursektorn* eller *kulturlivet*.

(3) Kultur som över tiden vårdade och bevarade specifika traditioner – *kulturarv*. Ibland sett som havande sitt ursprung i vardagslivet hos en viss grupp människor, men ibland också förstådd som framförallt innefattande särskilt värdefulla kulturobjekt med konstnärliga kvaliteter, vilka då ses som högsta uttrycksformen av en viss kultur och de mest bevarandevärda.

(4) Kultur i meningen av specifika samhällsgruppers unika värderingar och underförstådda normer som särskiljer dem från andra grupper i ett visst samhälle, i meningen av *subkulturer* eller *organisationskulturer*, exempelvis bland vissa yrkeskåror eller politiska grupperingar.

Under presentationen och diskussionerna gled ofta meningen i begreppet kultur mellan dessa fyra huvudsakliga definitioner men det förekom även ytterligare förståelser och användningar av begreppet. Denna typ av glidning möjliggjorde ofta ett implicit sammanlänkande av exempelvis (1) och (2). Men sammanlänkningen gjordes generellt genom en uttalad koppling snarare än genom direkta och tydliga argument om hur länken mellan dessa olika förståelser av begreppet kultur egentligen kan resoneras kring och tydliggöras.

En annan glidande undermening i begreppet som kunde noteras under dagen, som delvis kopplar mot de olika övergripande förståelserna diskuterade ovan, är förståelsen av kultur antingen som existerande värden, fenomen och beteenden värda att värna och bevara – ett perspektiv som ibland skymtade fram i Jordi Pascuals presentation – eller kultur som någonting dynamiskt och ständigt föränderligt, en förståelse av begreppet som exempelvis Carina Listerborn och Lars Reuterswärd kraftfullt argumenterade för.

Gränsobjekt 2: hållbar (stads)utveckling

Även begreppen *hållbar utveckling* och *hållbar stadsutveckling* fungerade som centrala gränsobjekt under dagen. Här framkom åtminstone två delvis uttalade men relativt olika förståelser för vad begreppet *hållbar stadsutveckling* kan innefatta. Den första av dessa

förståelser fokuserade primärt enbart på den sociala dimensionen av stadsutveckling, det vill säga värden som deltagande i stadsbyggnadsprocessen, social inkludering, osv. Ibland kopplat till en tanke om hur man kan arbeta med kultur i meningen av konstnärliga skapandepraktiker för att möjliggöra mer inkluderande och demokratiska stadsutvecklingsprocesser och projekt. Den andra förståelsen av begreppet utgick snarare från ett klimat- och omställningsperspektiv och kretsade kring frågan om hur kulturen i bred bemärkelse, det vill säga i meningen av värderingar och beteenden, kan förändras och utvecklas för att ställa om samhället till ett långsiktigt mer hållbart miljö- och klimatmässigt levnadssätt.

Noterbart var att ingen av talarna under dagen egentligen tydligt framhöll ett tredje möjligt perspektiv på hållbar stadsutveckling: att de tre dimensionerna ekonomisk-, ekologisk- och social hållbarhet i alla situationer måste anläggas tillsammans som tre kompletterande analysperspektiv. Samt att om brister finns i någon av dessa dimensioner så kan inte det undersökta fenomenet betraktas som långsiktigt hållbart. Enligt detta perspektiv skulle det således vara orimligt att diskutera att ett projekt eller en insats befrämjar »social hållbarhet« om det samtidigt inte är långsiktigt ekologiskt- och ekonomiskt hållbart. Enligt detta perspektiv måste alltså de tre hållbarhetsdimensionerna alltid gå hand i hand för att kunna bygga ett långsiktigt hållbart samhälle i sann bemärkelse.

Hållbar stadsutveckling: kultur som utmaning och/eller verktyg?

Ska *kulturen* värnas och få sin position stärkt, ska den respekteras eller förändras? I vilka aspekter? Med vilka medel? Och för vilka syften eller mål? Och hur och varför specifikt i relation till hållbar stadsutveckling? Precis som dagen utlovade fick deltagarna på seminariet en stor dos *substantiellt innehåll* i form av exempel på hur man kan arbeta med kultur, definierad på många olika sätt, inom stadsutveckling. Länken till specifikt hållbar utveckling var dock något vagare, och det framstår som en kvarstående trängande uppgift att ytterligare försöka bygga en delad förståelse mellan olika aktörer kring hur denna länk kan se ut och vad den ska leda till.

Att arbeta med att förändra kultur, i meningen av beteenden och värderingar, är troligtvis en helt avgörande faktor för att framgångsrikt kunna utveckla samhället i en långsiktigt mer hållbar riktning. Om vi vill ändra samhället måste vi arbeta med kulturen. Samtidigt finns här en spänning: hur förändra beteenden och värderingar och skapa det som »kan bli« – samtidigt med en respekt för och ett värnande om det som »är«? För att använda Lars Jadelius begrepp: hur kan vi kombinera »ta tillvara/ta hand om-strategier« med utvecklingsstrategier på ett sådant sätt att vi bygger på (och därmed också bygger) det existerande kulturarvet, men med målet att påverka vår gemensamma framtid?

En grundläggande fråga är här om vi tänker på kultur som KulturEN eller KulturER, eller kanske som kultur med »små bokstäver«, som en vardaglig, levd väv av *partial connections* och delvis överlappande sammanhang, erfarenheter och normer, såsom antropologen Marilyn Strathern beskrivit det. Enligt ett sådant perspektiv är KulturEN, i singularis och med »stor bokstav«, någonting som skapas på gott och på ont genom olika processer av kanonisering och traditionsskapande. Dessa processer kan vara mer eller mindre öppna och inkluderande men bygger ofrånkomligen alltid på upprättandet av gränser mot »det annorlunda« eller »utsidan« – det som blir definierat som avvikande eller främmande. Om vi ser till kultur »med liten bokstav«, kan vi också fånga upp det viktiga perspektiv som bland annat Carina Listerborn och Lena Dübeck lyfte om vikten av att förändra exempelvis organisationskulturer inom företag och offentliga organisationer för att arbeta med den »tysta kunskap« och de för givet tagna utgångspunkter olika yrkesgrupper har för sitt arbete, som exempelvis planerare och andra grupper av tjänstemän.

Ett resonemang som ofta återkom under seminariet, men som oftast framfördes indirekt genom en begreppsglidning var att om vi ska kunna förändra kulturen (brett definierad) för att skapa en mer hållbar stadsutveckling så måste vi göra detta genom att arbeta med kulturen (smalt definierad) – innefattande konstpedagogiska grepp och deltagande skapandeprocesser som verktyg. Detta resonemang

utvecklades dock aldrig explicit eller utförligt, varför det fortfarande vid dagens slut framstod som osäkert hur och varför just detta är den väg man bör gå och de mest effektiva verktygen som finns tillhands för att uppnå en kulturell förändring. Goda argument existerar inom forskningen till varför konstnärliga grepp och praktiker kan vara kraftfulla verktyg för att bidra till en övergripande samhällsförändring, men dessa tydliga argument presenterades tyvärr aldrig under seminariedagen.

Samtidigt fanns här exempel på några verkligt inspirerande projekt som pekar i denna riktning, som exempelvis, men inte uteslutande, *Förorten i centrum*, *Lärjeåns lärlandskap*, Stena fastigheters arbete och projektet *H+*. *Förorten i centrum* kan exempelvis ses som ett projekt som på ett förtjänstfullt sätt utgår ifrån insikten att impulsen att bry sig om sin omgivning, sin omvärld och sina medmänniskor är kulturellt forad och är ett värde som måste byggas gemensamt; där gemensamma konstnärliga skapandeprocesser kan ha en viktig roll i byggandet av sådana värderingar. *Lärjeåns lärlandskap* å sin sida visar på hur konkret platsutvecklingsarbete – som sammankopplar alla dimensionerna av hållbar utveckling – kan arta sig i form av projekt som etablerar lokala, inkluderande kulturer av vårdande och utveckling. Båda projekten utgår ifrån tanken att omsorg om en plats eller om framtida generationer inte är något vi kan ta för givet, utan är perspektiv som måste etableras genom aktivt arbete i här och nuet. Ansvaret uppstår i eta-

blerandet av ömsesidiga relationer som genererar kopplingar i tid och rum och därmed skapar en känsla av sammanhang som genererar ansvarstagande, en insikt som även Stena fastigheters *relationsförvaltning* tycks ta som sin utgångspunkt. *H+* å sin sida är ett exempel på en mer prövande och experimentell stadsbyggnadsmetodik involverande konstnärliga praktiker, det vill säga kultur i smal bemärkelse, inte bara som utsmyckning i stadsrummet utan som en del av stadsbyggnadsprocessen. Projektet är mycket spännande i sin ambitiösa ansats. En fråga som dock kvarstår är hur mycket dessa originella grepp också tillåts ge bestående avtryck när platsen väl ska projekteras mer permanent.

Början på en resa

Som avslutande reflektion, så visade seminariet verkligen på de utmaningar vi står inför i att förändra våra – alltid kulturellt betingade – levnadssätt i riktning mot en mer långsiktigt hållbar utveckling. Möjligen fick vi också bättre fatt om några av de verktyg som finns till hands för att möta dessa utmaningar, i form av t.ex. metoder för att kartlägga kulturella resurser, konstpedagogiska grepp och skapandepraktiker.

Under seminariedagen argumenterade flera aktörer för att kultur bör föras in som en fjärde dimension i hållbara utvecklingsmodeller. Tyvärr kändes det som att de redan konceptualiserade dimensionerna – det vill säga social-, ekonomisk- och ekologisk hållbarhet

– ibland helt tappades bort i dessa resonemang. Denna tendens kanske också kan kopplas till en lite oroande utveckling i den svenska stadsbyggnadspraktiken under senare år: å ena sidan ser vi en ny fokus på projekt som ska främja social hållbarhet och som riktas mot socioekonomiskt svagare stadsdelar; å andra sidan många stadsbyggnadsprojekt som relativt ensidigt fokuserar på ekologisk hållbarhet i form exklusiva »eko-stadsdelar« som riktar sig till kapitalstarkare grupper av invånare. Vi kanske behöver stanna upp och ställa oss frågan om social hållbarhet idag bara anses vara en fråga som berör de fattiga och som är frikopplad från andra dimensioner av hållbar utveckling – och om ekologisk hållbarhet enbart ett distinktionsmärke för samhällets ekonomiskt starka grupper? Om så är fallet har vi fortfarande en mycket lång väg att gå för att nå en djupare förståelse av fenomenet hållbar stadsutveckling och den roll kultur, hur man än förstår detta begrepp, kan spela i detta sammanhang.

